

TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIŞ AÇISINDAN ÇEVRE:

“ÇEVRE İÇİNDE BİREY”DEN

“ÇEVRE İÇİNDE KADIN”A¹

Susan P. Kemp

Çeviren: Merve Tabur

Eleştirel ve feminist akademisyenlerin coğrafya, mimarlık ve şehir planlaması ile tarih alanlarında yaptıkları disiplinler arası çalışmalara dayanan bu makale, sosyal hizmetin birey-çevre düzenlemesinin toplumsal cinsiyeti ve bunun imlediği gerçeklikleri de içerecek biçimde daha bütünsel olarak yeniden incelenmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda iç içe geçmiş üç alan ele alınmaktadır: a) kadınların gündelik çevrelerinde yaşadıkları öznel deneyimler; b) bu çevresel deneyimlerle kadınların hayatlarının coğrafyası ve ırk/etnisite, sınıf, cinsel yönelim gibi daha geniş sosyal kategoriler arasındaki bağlantılar; c) kadınların çevresel güçleri, kaynakları ve eyleycilikleri.

Toplumsal cinsiyet politikalarını yeniden yapılandırmak,
coğrafyalarını da yeniden hayal etmek anlamına gelir.

(Doreen B. Massey, *Space, Place and Gender* 182)

Bireylere çevresel bağlamları içerisinde odaklanılması sosyal hizmet pratiğinin, belirleyici olmasa da, önemli özelliklerinden biridir. Bireye ve çevreye karşı gösterilen bu eşzamanlı bağlılık, mesleğin bütün kademelerinde desteklenmektedir: uygulamada, profesyonel yazında ve mesleğin amacına ve görevine dair yapılan beyanlarda.² Nitekim etkili ve uzun süredir var olan birçok fikir gibi sosyal hizmetin birey-çevre düzenlemesinin yeniden ele alınmasının da zamanı gelmiştir.

Bu makalede, sosyal hizmetin birey-çevre ilişkilerine dair öne çıkan kavramlaştırmalarının insanların çevresel deneyimlerindeki mühim farklılıkların, özellikle de ırk/etnisite, sınıf, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim gibi temel eksenler üzerine kurulu olanların, üstünü örttüğü öne sürülmektedir. Ayrıca, çevresel deneyimlerin evrensel olduğunu varsayma eğilimi; çevresel bağlamlar, bireysel ve kültürel deneyimler ile daha geniş sosyopolitik

düzenlemeler arasındaki dinamik ilişkilere yeterince dikkat etmeyen bir çevre anlayışı tarafından desteklenmektedir.

Bu tartışmalar; mülteciler ya da göçmenler, sosyal yardım alanlar, evsiz anneler, işçiler ya da kendi topluluklarında aktif katılımcılar olarak, yaşadıkları özel çevresel deneyimleri sosyal hizmet teori ve pratiği tarafından çoğu zaman göz ardı edilen kadınların bakış açısından sunulmaktadır. Sosyal gücün belirleyici bir faktörü olan toplumsal cinsiyet (burada cinsel farklılıklarının sosyal arenada kurgulanması ve düzenlenmesi anlamında) çevrelerin kurulma ve kadınlarla erkekler tarafından deneyimlenme biçimlerine nüfuz etmiş olan önemli bir unsurdur. Bu sebeple, toplumsal cinsiyet eksenli bir analiz, sosyal hizmetin çevre perspektifinde gizlenmiş olan varsayımların incelenmesi ve yeniden yapılandırılması için eleştirel bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Feminist sosyal hizmette, Mary Bricker-Jenkins'in de (*Feminist Social Work Practice* 4) belirttiği gibi, "bireyin sürekli olarak kendini tetkik etmesi, kendine meydan okuması ve kendini yenilemesi sadece ahlaki bir gereklilik değil, aynı zamanda uygulamanın özüdür". Bu tarz analizler, sosyal hizmet söyleminde, kadınların çevresel deneyimlerine ve bu deneyimlerle kadınların rolleri, güce ve fırsatlara erişim olanakları ve harekete geçmek için gerekli olan yetileri arasındaki ilişkiyi kapsayan daha girift bir anlayış geliştirebilmek için önemlidir.

Bu makale iki amaca ulaşmayı hedeflemektedir: sosyal hizmet uzmanlarına, daha detaylı düşüncelerini sağlayacak ve kadın-çevre ilişkilerine odaklanmalarını kolaylaştıracak kavramsal araçlar sunmak ve genişletilmiş bu kavramsal çerçeveyi sosyal hizmet pratiğinin gerçeklikleriyle bağlantılandırmak. Makale, bu amaçları göz önünde bulunduran bir yapı izlemektedir. Başka disiplinlerde yapılmış teorik çalışmaların kısa bir özeti, sosyal hizmetin birey-çevre çerçevesini genişletecek bir temel olarak sunulmaktadır. Daha sonra, "çevre içinde birey"den "çevre içinde kadın"a yönelik kavramsal geçişin merkezinde bulunan üç temel hattın ayrıntılarına girmek amacıyla disiplinler arası araştırmalara yer verilmiştir. İlk olarak, kadınların gündelik çevrelerindeki, hem kişisel hem de kamusal deneyimlerinin karmaşıklığı ve özgüllüğü incelenmiştir. İkinci olarak, bu gündelik çevrelerin, toplumsal güç sistemlerine içkin birer unsur olarak daha geniş sosyal düzenlemeleri ne şekilde yansıttığı ve devam ettirdiği araştırılmıştır. Üçüncü olarak, kadınları kendi çevresel bağlamlarının aktif ve güçlenmiş katılımcıları olarak tanımlamanın ve desteklemenin önemi tartışılmıştır. Son olarak da, kadınların çevresel deneyimlerine yönelik bu çok yönlü yaklaşımın sosyal hizmet pratiği açısından ne anlama geldiği tartışılmış ve kadın-çevre ilişkilerini tartmak için kullanılabilecek yöntemler ve somut öneriler ileri sürülmüştür.

Makalenin temel aldığı nokta kadınlar olmakla beraber, toplumsal cinsiyet, kadınların çevresel deneyimlerine yönelik daha incelikli ve güvenilir bir anlayış geliştirmek için kullanılan tek ve en belirgin analiz kategorisi değildir. Örneğin, engelli kadınlar, lezbiyenler ve renkli kadınlar için başka kimlikler, toplumsal cinsiyetten daha dikkat çekici çerçeveler sunabilir. Bu sebeple, aşağıdaki bölümlerde, kadınlarla çevresel bağlamları arasındaki ilişkinin yorumlanmasında toplumsal cinsiyet, başka deneyim eksenleri ile iç içe geçmiş bir şekilde ele alınmıştır. Buna ek olarak, kadınların yaşamlarındaki zengin çeşitlilik göz önünde tutulursa, birtakım deneyimlerin “bütün” kadınların ortak deneyimi olduğunu varsaymak mümkün değildir. Kullanılan analitik bakış açısı ele alındığında, makalenin kadınların kendi çevrelerinde erkeklerinkinden farklılaşabilecek deneyimlerini anlamının yanı sıra kadınlar arasındaki farklılıkları ayırtarmakla da ilgilendiği anlaşılabacaktır.

“ÇEVRE”Yİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Sosyal hizmet yazınında birey-çevre ilişkilerine dair tartışmalar çoğu zaman genel bir dil ve genel kavramlara dayanır. “Birey” terimi toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf, cinsel yönelim ya da yaş bakımından tanımlanamayan evrensel bir özneyi imler. Benzer bir biçimde, evrensel bir terim olan “çevre” de bütün insanların aynı şekilde deneyimlediği durağan bir bağlamı ifade etmek için kullanılır. Sosyal hizmet uzmanları, danışanların çevreleri hakkında yaptıkları değerlendirmeleri birtakım koşulları yansıtacak şekilde³ yeniden uyarlamak için teşvik ediliyor olsalar da, sosyal hizmet metinleri tipik olarak, çevresel deneyimlerin farklılığına ve çoğulluğuna tamamen cevap veren değerlendirmelerin ve müdahalelerin desteklenmesi hususunda çok az içerik sunar.

Birey-çevre ilişkileri üzerine yapılan pek çok sosyal hizmet tartışmasının genelleşici yapısı çeşitli düzeylerde sorunludur. İlk olarak, bu tartışmalar insanlar ve çevreler hakkında egemen kültürel deneyimleri yansıtan ve böylelikle kadınlar ve renkli bireyler gibi egemen olmayan grupların deneyimlerini ve bakış açılarını muntazaman görünmez kılan varsayımlar içerir. Hem feminist hem de postmodernist teorisyenler, sosyal hizmet disiplinine ait bilgi ve pratiklerin oluşturulmasında kullanılan, egemen olan ama sorgulanmadan kabul edilmiş kavramların dikkatli bir biçimde incelenmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır. Görünürde faydalı olan birçok kavramsal çerçevenin içine gizlenmiş olan bu bakış açısı, dünyayı egemen olan, özellikle de Batılı, beyaz ve sıklıkla erkek burjuvazinin deneyimleriyle tanımlama eğilimindedir. Iris M. Young (*Intersecting Voices: Dilemmas of Gender...*) gizli olan ve bu yüzden sorgulanmadan kabul edilen bu kültürel bakış açılarının “doğal, evrensel, [ve] müşterek” unsurlar olarak algılanır hâle geldiğini belirtmiştir. Buna ek olarak, bu bakış açısı normun dışında kalanların deneyimlerini görünmez ya da sapkın kılan “görme biçimleri” (Himani Banerjee, *Thinking Through: Essays on Feminism...*) yaratırlar. Uzmanların

gerçekte yaptıklarından daha belirgin sonuçları olmamasına rağmen, evrensel kavramsal çerçeveler böylece “yerleşik toplumsal pratiklerin devamlı olarak yeniden üretilmesini teşvik etmede” (Edward W. Soja, *Postmodern Geographies...* 14) önemli bir rol oynamış olurlar.

Kadınlarla yapılan sosyal hizmet pratiğinde birey-çevre ilişkilerine dair genelleyici fikirlerin eleştiriye tabi tutulmadan dolaşıma sokulması, kadınların hayatlarına dair dışlayıcı, baskıcı ve sorunlu anlayışların devam ettirilmesine yol açabilir. Bu durum, mesleğin sosyal açıdan eşitlikçi ve kapsayıcı pratiğe olan bağlılığının altını oymakla kalmayıp (Sosyal Hizmet Eğitimi Kurulu, “Müfredat Faaliyet Raporu”; Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, “NASW Ahlak Yasası”) eksik ya da yanlış yönlendirilmiş değerlendirme ve müdahalelerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Hanelerde ve topluluklarda düzene ve düzensizliğe ya da bir kadının kendi sosyal ve fiziksel ortamında ne derece otonomi ve kontrol sahibi olabileceğine dair yargılar, örneğin, sıklıkla birey-çevre ilişkilerinde neyin “iyi” ya da “uygun” olduğuna dair birtakım sosyokültürel bakış açılarını yansıtır. Aşağıdaki örnekten de anlaşılacağı gibi, sorgulanmadıkları sürece bu tür yargılar, kadınların, özellikle de hayatları egemen toplumsal normlar ve beklentiler tarafından iki defa ezilmiş lezbiyenler, renkli kadınlar ya da engelli kadınların yaşadıkları deneyimlerle örtüşmeyen müdahalelere yol açabilir:

Laneta, eskiden beri siyahların çoğunlukta olduğu bir mahallede, köhne bir toplu konut dairesinde yaşayan genç, Afro-Amerikan bir annedir. Toplum temelli bir sosyal yardım programından mezun olduktan sonra, beyazların yoğun olduğu yakınlardaki bir banliyöde banka memuru olarak işe alınmıştır. Laneta, yaşamakta olduğu mahallede büyümüş, ilk çocuğuna hamile kalana kadar liseyi orada okumuş ve o civarda yaşayan geniş aile üyelerinden oluşan yaygın bir tanıdık ağına sahiptir. Annesinin arkadaşlarından biri, o çalışırken çocuklarına bakar. Laneta'nın bulunduğu mahallede uyuşturucu, sokak şiddeti, terk edilmiş binalar ve sosyal yardıma bağlı ailelerin çokluğu yoğun stres altındaki bir topluluğun göstergelerini oluşturur. Toplu konut yetkilileri çoğu aileyi bu mahallenin dışındaki yerleşim alanlarına taşıyacak büyük bir kentsel dönüşüm projesi tasarlamaktadırlar.

Laneta'nın gibi toplumdan dışlanmış ve görünür birçok problemle kuşatılmış mahallelerde, yardımcı uzmanların değerlendirmeleri çoğu zaman, çevrede gördükleri bütün yanlışların bir listesi haline gelir. Üzerinde pek durulmayan noktalar ise, Laneta'nın deneyimlerinin ve “bu mekândaki” geçmişinin ayrıntıları, onun bu çevrede geliştirdiği yaşam stratejileri ya da doğrudan deneyimledikleri, kültürel bağlamı ve genel olarak kendi topluluğunun kültürel ve mekânsal tarihi arasındaki ilişkilerdir. Bu alanlar göz ardı edildiğinde, Laneta'nın ve ailesinin refahı için çok yararlı olabilecek bir dizi faktör,

değerlendirme ve müdahale sürecinde gözden kaçırılmış olur. Bu faktörler, “düzensiz” topluluklarda bile var olan kişisel ve çevresel kaynak ve yardımları; ev, iş ve cemaat kaynakları (örn. okullar ya da çocuk bakımı) gibi temel uzamsal alanlarda kadınların deneyimledikleri bağlantıları ve kopuşları ve de ev piyasasındaki eşitsizlikler ya da işyerlerinin konumu ve iş olanakları gibi daha genel sosyozamsal faktörlerin etkilerini içerir.

Bu nedenle, kadınların çevrelerindeki karmaşıklık ve çeşitliliği daha iyi yakalayabilecek değerlendirme modellerinin geliştirilmesi, var olan birey-çevre düşüncesinin eleştirel analizine ve hüküm süren yapıların genişletilmesine dayanıyor. Bu kavramsal çabalar el ele yürür. Çevresel deneyimin çoğulluğu hakkında var olan içeriğin uygulamaya tamamen sokulabilmesi için ilk önce sosyal hizmetin birey-çevre söylemine içkin olan düzenleyici varsayımların detaylı bir incelemeye tabi tutulması ve yeniden tanımlanması gerekmektedir.

Temel Kavramlar ve Tanımlar

Sosyal hizmet teorisi ve pratiğinde çevrenin tanımları, onun en yakındaki hem doğal hem de inşa edilmiş sosyal ve fiziksel çevreden, daha kapsamlı sosyal ve politik sistemlere kadar uzanan, çeşitli yön ve katmanları olduğu anlayışını yansıtır (Carel B. Germain, “Introduction: Ecology and Social Work”). Bu tanımların çoğu birey-çevre ilişkilerinin etkileşimli özelliğine dikkat çekiyor olsa da, sosyal hizmet uzmanları danışanlarının yakın çevrelerinin halihazırda gözlenebilen yönlerine odaklanma eğilimi göstermişlerdir (Susan Kemp, *Social Work and Systems...*). Sosyal hizmet pratiğinin toplumsal ekolojisine daha dinamik ve kapsamlı bir bakış açısı için, Susan Kemp ve diğer, çevreye dair anlayışların, güç ilişkileri gibi daha kapsamlı toplumsal ilişkilerde çevreye dair bir farkındalık içermesi ve çevrenin bireysel ve kolektif anlam ve inanç sistemleri aracılığıyla toplumsal olarak kurulduğu gerçeğine önem vermesi gerektiğini vurgulamışlardır (*Person-Environment Practice...*) Başka bir deyişle, hiçbir çevre, içinde yaşayan insanların kişisel ve kültürel deneyimlerinden ya da bu gündelik deneyimi şekillendiren ve aynı zamanda bu deneyim tarafından şekillenen daha geniş sosyopolitik düzenlemelerden ayrı ele alınamaz.

Yakın geçmişte yapılmış olan disiplinler arası çalışmalar bu genişletilmiş bakış açısı için sağlam bir temel oluşturmaktadır. Bu literatür sosyal hizmete, kullanışlı analitik ve teorik çerçevelerin yanı sıra çevre üzerine zengin bir kelime dağarcığı da sunmaktadır. Burada üç kavramı –mekân (*place*), uzam (*space*) ve uzamsallığı (*spatiality*)– açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Bunların üçü de teorisyenler ve disiplinler arasında tartışmaya yol açmış anlamlar içeren karmaşık terimlerdir.

“Mekân”, mimar ve kamu tarihçisi Dolores Hayden’ın da (*The Power of Place...* 15) belirttiği gibi, “İngiliz dilindeki en şaşırtmacalı sözlerden birisi, içine gereğinden fazla eşya konulduğu için kapağı bir türlü kapatılmayan bir bavuldur”. Çoğunlukla, duygusal bağlılığın olduğu fiziksel bir konumu – “insani duyguların anlamlandırıldığı bir yeri”- işaret eder (Kadın ve Coğrafya Çalışma Grubu, *Feminist Geographies...* 8). İsmi okuyucuda çağrışımlar uyandıran *Yerelin Cazibesi (The Lure of the Local)* kitabında, Lucy Lippard (7) mekânı “bir insanın hayatının haritasındaki enlemler ve boylamlar” olarak tanımlamıştır. “Mekân, zamansal ve uzamsal, kişisel ve politiktir. İnsanların tarihleri ve anıları ile dolu, katmanlı bir konum olan mekân derinliğin yanı sıra genişliğe de sahiptir. Mekân, bağlar, onu neyin oluşturduğu, orada neyin gerçekleştiği ve neyin gerçekleşeceği ile ilgilidir.” Güncel deneyimin, doğası gereği akışkan olmasına ve farklı insanların aynı mekâna dair farklı deneyimleri olabilmesine rağmen, bu makale mekânın, kişinin birtakım bağlar aracılığıyla ilişkilendiği bir yer olduğu görüşüne dayanmaktadır.

“Uzam” terimi belirli bir mekâna karşı kişisel ya da duygusal bağlar olmaksızın, fiziksel alan içerisinde birbiriyle ilişkilenen nesnelere tanımlar. Uzamın sabit, nesnel ve harici bir dünya olduğuna dair mutlak anlayışlar güncel teoride yerini, uzamı sosyal ve ekonomik ilişkileri hem dışa vuran hem de bu ilişkiler tarafından oluşturulan, bu yüzden de doğası gereği dinamik olan, dönüşen ve toplumsal olarak inşa edilen bir konum olarak algılayan tanımlamalara bırakmıştır. Örneğin, hem doğal hem de inşa edilmiş fiziksel çevre, her zaman insanların müdahaleleri ve algıları ile şekillenmiştir; bu sosyal ilişkilerin dışında anlaşılabilir. “Uzamsallık” terimi ise bugün büyük ölçüde, uzamın toplumsal olarak üretildiği ve yorumlandığı anlayışını yansıtmak için kullanılmaktadır (Edward Soja, “The spatiality of social life...”).

“Eleştirel bir uzamsal perspektif” (Edward Soja, *Postmodern Geographies...*) çevreyi yalnızca insan ilişkileri için var olan sabit bir zemin olarak görmekten ziyade aktif bir toplumsal süreç olarak görür. Öyleyse, çevreler güç ilişkilerini hem “yansıtmakta” hem de “inşa etmekte” ve bunu bireysel öznellikten (örn. kızlar için uygun görülen davranışlara dair toplumsallaştırılmış inançlar) daha geniş toplumsal düzenlemelere (yerleşim ve işgücü piyasasındaki ayrışma gibi) kadar değişim gösteren birçok düzeyde gerçekleştirmektedir. Birçok sosyal hizmet mahallesi, farklı çevreler ile toplumsal güç sistemleri arasındaki bağlantıyı resmeder. Örneğin, okul binaları ve oyun alanları tipik olarak, çocukların öğrenmelerini sağlayacak ortamlar yaratmak için olduğu kadar davranışlarını kontrol altına almak için de tasarlanır. Benzer bir şekilde, devlet dairelerindeki bekleme odalarının doğası ve planı sosyal hiyerarşileri ve danışan-uzman ilişkilerine dair gelenekçi modelleri güçlendirebilir.

Buna karşın, farklı çevrelerin daha geniş sosyoyapısal düzenlemelerle derinden ilişkili olduğu anlayışı, “Çevre”nin aslında bir arada var olan birden çok çevreden oluştuğunun fark edilmesini sağlar. Hem toplumsal konum hem de toplumsal kimlik –toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf, yetenek, cinsellik ya da yaş gibi bireyin kişisel ve kültürel kimliğini oluşturan girift faktörler topluluğu- bireyin belirli bir çevre içindeki deneyimlerini derinden etkilemektedir (Doreen B. Massey, *Space, Place and Gender*). Laneta, yukarıda bahsi geçen genç kadın, bir banliyö bankasındaki yeni çalışma ortamını banliyölerde büyümüş olan iş arkadaşlarından farklı deneyimleyecektir. Uzamsal ve yerleşimsel ayrımcılık motiflerine bakıldığında, gerçekleşmesi zor bir olay olsa da iş arkadaşları Laneta’nın kendi topluluğunu ziyaret edecek olsalar büyük ihtimalle oraya dair fikirleri Laneta’nınkinden farklı olacaktır.

Bu makale, fiziksel ve toplumsal çevreyi (gözlemlenebilir dünya), deneyimlenen çevreyi (bireyin algıladığı, yaşadığı ve yorumladığı şekliyle çevre) ve toplumsal güç vasıtası olarak çevreyi kapsayan çevresel bağlamlarda kadınlara karşı daha bütünsel bir yaklaşımı önerir. Aşağıdaki bölümler sosyal hizmet pratiğinde en az işlenmiş olan son iki boyuta odaklanmaktadır.

KADINLARIN ÇEVRELERİNİ KURAMLAŞTIRMAK

Gündelik Çevrelerde Kadınların Deneyimleri

İnsanlar kadınların çevrelerini düşündüklerinde, akıllarına ilk gelen yakın, tanıdık ve gündelik mekânlardır. Birçok kadın için, erkekler için de olduğu gibi, yaşadıkları yerler – Lippard’ın (*The Lure of the Local...*) deyişiyle kadınların “içeriden” bildikleri çevreler- aidiyet hissiyatlarının ve kimliklerinin merkezinde yer alır. Bu mekânlar, hafızanın ve tarihin; fiziki ve manevi desteğin, bağlanmanın ve onarımın; kendileri gibi olma özgürlüğünün mekânlarıdır (Iris M. Young, *Intersecting Voices...*). Yine de kadınları ev ve topluluk ile ilişkilendirmek kadınların toplumdaki rolleri ve konumları hakkındaki köklü toplumsal fikirleri yansıtır (Linda McDowell, *Gender, Identity and Place ...*). Feminist tarihçiler (Linda Nicholson, *Gender and History...*; Carroll Smith-Rosenberg, *Disorderly Conduct...*) 19. yüzyılın sonlarında kapitalizmin yükselişiyle beraber, orta sınıf Batılı kadınların giderek ev ve ailenin “münferit alanlarına” sürülüşlerini belgelemişlerdir. Kadınlar kamusal alana saldırılarda bulunmuş ve her zaman buraya katılmanın yollarını bulmaya çalışmış olmalarına rağmen, bu cinsiyetçi ideoloji onların gündelik yaşamlarını olduğu kadar deneyimleri ve davranışları hakkındaki toplumsal beklentileri de şekillendirmeye devam etmektedir.

Bu yüzden, kadınları özel ve domestik alanlarla ilişkilendirme eğilimi çelişkilerle doludur. Bir yandan, kadınları yoğun anlamlar içeren ve çoğu kadın için kimliğin ve gücün birincil kaynağını oluşturan deneyimlere bağlar, öte yandan, kadınları toplumsal olarak inşa edilmiş bir alanda, iş yaşamının ve kamusal alanın “eril” dünyasından ayrı ve ikincil olarak konumlandırır. İşin ve evin iki uç karşıt olarak kavramsallaştırıldığı dişilleştirilmiş bir ev hayatı ideolojisi, kadınların hayatlarının “iş”in evden ayrı ve özel bir alan olduğunu savunan egemen anlayışlarla uyuşmadığı gerçeğini görünmez kılar. Dahası, kadınların domestik çevrelerle ilişkilerini idealleştiren bağdaştırmalar, yerinden edilmiş ya da evsiz, sırf fiziksel barınağını kaybetmekle kalmamış ama aynı zamanda belirli bir eve ya da “mekân”a olan duygusal bağlarından da kopmak zorunda kalmış birçok kadını göz ardı eder (Magdalene Ang-Lygate, “*Everywhere to Go but Home...*”). Ayrıca, birçok kadın için evin her şeyden önce bir suistimal, şiddet ve baskı ortamı olduğu gerçeğini de yok sayar.

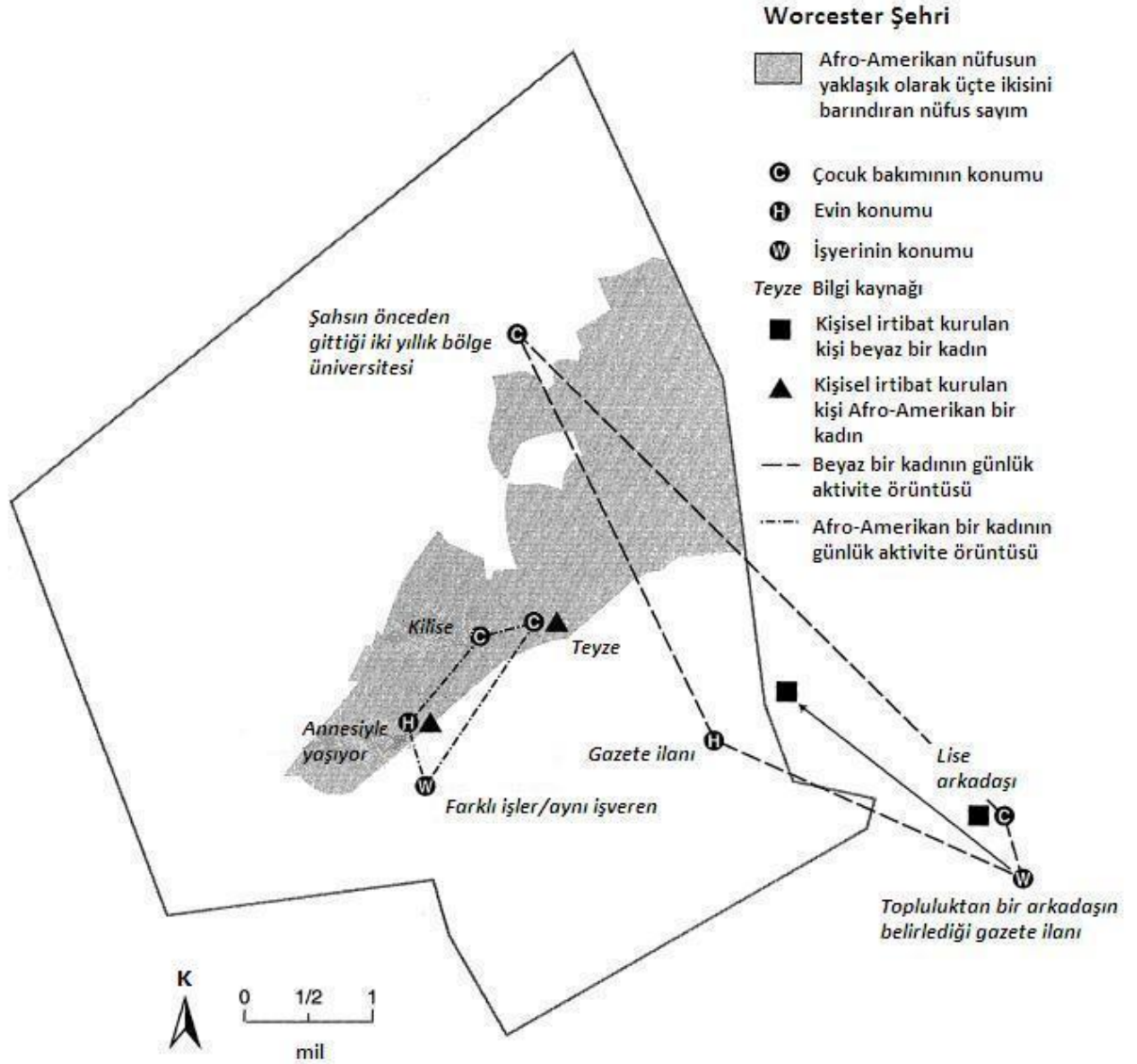
Tartışmaları daha da karmaşık bir hâle getirmek gerekirse, “sıla”ları (*homeplaces*) (bell hooks, *Yearning: Race, Gender and Cultural...*) tarih boyunca renkli kadınlar için birer direniş ve yakınlık alanı olmuştur. Afro-Amerikan kadınlar evlerinde ve cemaat ortamlarında, hooks’un (42) belirttiği üzere, ırkçı toplumun erişemeyeceği “yoksulluklara, zorluklara ve mahrumiyetlere rağmen, zihnimizde ve kalbimizde siyahi kadınların tasdik edilebilecekleri mekânlar”, “fiziki ve manevi ilgi ve bakım ortamları” yaratmışlardır. Afro-Amerikan kadınların ırk olarak yükselmeye ve özgürleşmeye olan “bilinçli” bağlılıkları, ev kurucu özelliklerini kadınlar için uygun görülen mekânın “sadece” bir uzantısı olarak ele alan gelenekçi görüşlere meydan okuyan ve kadınların ev ve topluluk içi aktivitelerini, kamusal ve politik yaşamın ve toplumsal değişimin coşkunu bir parçası olarak konumlandıran “ev düşüncesinin tashihidir” (35).

Bu sebeple, aşırı romantizme kaçmadan ya da kadınların domestik ortamlardaki deneyimlerini yadsımadan, evin ve mekânın kadınların hayatında ne anlama geldiğini ortaya çıkarmak bir meydan okumadır (Iris Young, *Justice and the Politics...*). Bu bilgiyi aydınlığa kavuşturma işlemi, kadınların belirli çevresel deneyimleri hakkındaki bakış açılarını -bu deneyimlerin yaş, kültür ya da sınıf gibi faktörler tarafından nasıl şekillendiğini de göz önünde bulundurarak- dikkatlice dinlemeyi ve incelemeyi içerir. New York şehrinde, terk edilmiş konutlar üzerine yapılan bir çalışmada, Jacqueline Leavitt ve Susan Saegert (*From Abandonment to Hope...*) görüşme yaptıkları yaşlı kadınların çoğunun toplumdan tecrit edilmiş halde yaşayacaklarını düşündükleri banliyölere taşınmak yerine kendi köhne apartmanlarında oturmayı tercih ettiklerini görmüşlerdir. Bir kadının, kendisine Long Island banliyölerinde bulunduğu evi göstermek isteyen oğluna verdiği cevabı alıntılanmışlardır: “Kendime dedim ki: Neden bunca yolu aşıp buraya geleyim? Bu çevrede hiç kimseyi

tanımıyorum. Tamamen yalnız kalacağım. Araba kullanmıyorum. Bu yüzden de hayır dedim” (185).

Kadınların ev dışı çevrelerdeki deneyimleri de, kadınların cinsiyetlendirilmiş kimlikleriyle, özellikle de anneler ve bakıcılar olarak üstlendikleri rollerle alakalı sebeplerden dolayı aynı şekilde karmaşıktır. Örneğin, Melissa R. Gilbert bir coğrafyacı olarak, “kadınların hayatta kalma stratejilerinin ve gündelik yaşamlarının uzamsal kuşatılmışlığının karşılıklı oluşturulduğunu” belirtmiştir (“Identity, Space, and Politics...” 35). Sözgelimi, kadınların iş seçimleri erkeklerinkinden daha yerleştirilmiş ve bu yüzden de daha kısıtlı olma eğilimindedir. Bunlar, kadınların çalışma hayatındaki ücretli istihdam, çocuk bakımı ve diğer ev içi sorumlulukları da kapsayan muhtelif alanlar arasındaki girift bağlantıları yansıtmaktadır (Susan Hanson ve Geraldine Pratt, *Gender, Work and Space*). Bu iş ve bakıcılık deneyimleri, ev ve iş arasındaki mesafe, toplu taşıma araçlarına erişim ve çevresel desteğin ve kaynakların mevcudiyeti gibi uzamsal faktörler tarafından güçleştirilir ya da kolaylaştırılır (Cindi Katz & Janice Monk, *Full Circles...*; Claudia Coulton ve Jill Korbin, “Understanding the neighborhood context...”). Melissa Gilbert’in düşük gelirli Afro-Amerikan ve beyaz kadınların hayatta kalma stratejileri üzerine yaptığı araştırma, çoğu kadının yaşayacağı mekânı seçerken ailesine ve arkadaşlarına kolay erişilebilirliği esas aldığı gözler önüne sermiştir. Sonra da bu mekân temelli toplumsal ağları, çocuk bakımı ve başka ihtiyaçları için yardım ve destek almak için kullanmalarına olanak sağlayacak işler aramaktadırlar. Bu tarz stratejiler ırk ve etnisite tarafından ayrıca şekillenmektedir. Gilbert, iş ve çocuklarına bakacak birilerini bulabilmek için Afro-Amerikan kadınların beyaz kadınlara oranla yerel ve kişisel temaslara daha fazla önem verdiğini ve bunun gündelik yaşamlarının coğrafyasında bazı engellere yol açtığını belirtmiştir (bkz. Şekil 1).

Kadınlarla mekân temelli toplumsal ağlar arasındaki bağlantılar girift ve çok yönlüdür. Isabel Dyck (“Mother or Worker...”) kadınların çocuk bakımı olanaklarını tartışma ve birbirlerine sahip çıkma noktasında dikkate değer bir girişkenlik ve birlik gösterdiklerini ortaya koymuş ve bu düzenlemelerin gündelik çevrelerinin taleplerini karşılama konusunda kadınların eyleyciliklerinin önemli bir kanıtı olduğunu iddia etmiştir. Gilbert (“Race, Space, and Power...”) bu faydaları kabul etmiş, ama aynı toplumsal ağların kadınları düşük maaşlı ve yine kadınların yoğunlukta olduğu işlere, kısıtlı imkânları olan topluluklara ya da arkadaşları ve aileleriyle külfetli ilişkilere bağlayabileceğinin de altını çizmiştir.

Figür 1. Kadınların Çevrelerini Haritalandırmak

Kaynak: Yayıncının izniyle tekrar basılmıştır, Blackwell Publishers, M.R. Gilbert'tan (1998).

Diğer araştırmacılar da benzer bir şekilde, özellikle de stres oranı yüksek, işe ve başka kaynaklara erişimin sınırlı olduğu ve taşıyabileceklerinden fazla sorumluluklar yüklenmiş olabilecek toplumsal ağlara sahip mahallelerde yaşayan renkli kadınlar için, uzamsal

bağların karmaşık doğasını detaylandırmışlardır (Anne Brodsky, “Resilient Single Mothers in Risk...”; Claudia Coulton ve Jill Korbin, “Understanding the Neighborhood Context...”).

Bu nedenle kadın merkezli bir çevresel değerlendirme ve müdahalenin asli ilk adımı, kadınların çevresel deneyimlerinin içeriğine, dokusuna ve anlamına dikkat etmektir. Feminist teoride (Himani Bannerji, *Thinking Through...*; Dorothy Smith, *Everyday World as Problematic...*), yaşanmış deneyim kendi koşullarına göre değerlendirilir, ama aynı zamanda bir dayanak noktası, ya da bireyin dünyadaki konumuna dair başka, daha geniş anlayışlara erişim sağlayan bir dayanak noktası işlevi de görür. Kadınların gündelik yaşamlarının “olağan ve özelliiksiz” ayrıntıları (Gillian Rose, *Feminism and Geography ...*) çevresel faktörler ve diğer yaşam alanları arasındaki bağlar hakkında zengin birer bilgi kaynağıdır. Dahası, kadınların çevresel deneyimlerine dair anlattıklarıyla başlamak, onların kendi hayatları hususunda uzmanlık ve eyleycilik sahibi “muktedir bilirkişiler” (Eliana Korin, “Social Inequalities and Feminist Relationships...”) olduklarını vurgular. Bu tarz görüşmeler kadınlara, yalnız başlarına ya da toplu olarak, bu deneyimler ve daha geniş toplumsal düzenlemeler arasındaki bağları kavramsallaştırmalarının muhtemelen dönüştürücü sürecine dahil olma olanağı tanır. Zira bunun gerçekleşebilmesi için, sosyal hizmet uzmanlarının ırk, toplumsal cinsiyet ya da sınıf gibi faktörlerin kadınların dış dünya ile olan ilişkilerini nasıl farklılaştırdığını da göz önünde bulundurarak kamusal ve özel alanlardaki deneyimlerinin karmaşıklığına karşı duyarlı olmaları gerekir.

Sosyopolitik Bağlamlar Olarak Kadınların Çevreleri

Kadınların gündelik çevrelerindeki deneyimleri, bu çevrelerin kadınların kimliklerini, olanaklarını ve toplumsal ilişkilerini aktif olarak nasıl yapılandığı incelenmeden yeterince iyi anlaşılabilir. Örneğin, fiziksel çevrede yapılar ve düzenlemeler, toplumsal cinsiyet farklılıklarını ve diğer toplumsal ilişkileri oluşturur (Susan Ruddick, *Constructing Difference in Public Spaces*; Daphne Spain, *Gendered Spaces*). Kadınların şehirlerdeki deneyimleri hakkında yazan Jane Darke (“The Man-Shaped City” 88) “farklı insan kategorileri için -bu kategoriler toplumsal cinsiyet, yaş grupları, kastlar, sınıflar ya da etnik gruplar olabilir- uygun görülen mekânlar ve roller hakkındaki varsayımların tam anlamıyla kasabalara ve şehirlere inşa edildiğini” belirtmiştir. “Şehirlerimiz taşa, tuğlaya, cama ve betona yazılmış ataerkilliktir.” Kadın mimarlar, tasarımcılar ve şehir planlayıcılar, inşa edilmiş bu kamusal ve özel çevrenin, kadınların hayatlarında büyük tesirler bırakacak şekilde, “eşitsizliğin ozalıt baskısı” (Joni Seager, “Blueprints for Inequality”) olarak nasıl işlediğinin haritasını ayrıntılı olarak çıkarmışlardır. Ev ve ofis tasarımı, ipotek finansmanının yapısı ya da havaalanları ve şehir sokakları gibi kamusal alanların düzenlemelerine dair varsayımlarda çevrelerin, gelenekçi toplumsal cinsiyet beklentilerini ve kadınların ihtiyaçları ile kamusal alanı

paylaşan vatandaşlar olarak haklarına dair farkındalık eksikliğini yansıttığı ortaya konmuştur.⁴ Amy Chasteen (“The World Around Me...”) uzamsal olarak çiftlerin ve ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere düzenlenmiş bir dünyada, yalnız yaşayan kadınların karşılaştıkları ve ev piyasasında var olan hane gelirine dair varsayımlardan dinlence aktivitelerinin yapısına kadar uzanan zorlukları belgelemiştir. Lezbiyen kadınlar, heteroseksüel standartlar ile tanımlanan toplumlarda yuva ve aile kurmak istedikleri zaman benzer zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Gill Valentine, *Out and About...*).

Aynı şekilde, kadınların “uygun görülen” uzamsal davranışlarına dair toplumsal kanaatler, kadınlar ve kadınların fiziksel dünyadaki konumları hakkındaki cinsiyetçi anlayışları yansıtmakta ve idame ettirmektedir. Kadınların bütün kazanımlarına rağmen, kamusal alan kullanımlarını kontrol altına alma dürtüsü, domestik ve kamusal çevreleri nasıl deneyimlediklerine dair etkileriyle beraber, varlığını sürdürmektedir. Örneğin güvenlik sorununu ele alalım. Araştırmalar, kadınların uzamsal varlıklar olduklarına dair toplumsallaşmış kendilik algılarının, hangi çevrelerin güvenli olup olmadığına dair inançlarını ve nereye, kiminle, hangi saatlerde gideceklerine dair kararlarını fazlasıyla etkilediğini öne sürmektedir. Aksini gösteren kanıtlara rağmen, kadınlar genellikle kamusal alanlardan ziyade kendi evlerinde daha güvende olduklarına inanmaktadırlar (Carol B. Gardner, “Safe Conduct...”). Bu inanç, yanlış yerde yanlış zamanda bulunmalarından ötürü başlarına gelenlerden kadınları da sorumlu tutan toplumsal görüşler tarafından pekiştirilmektedir. Bu yüzden kadınların “çevre içinde benliğe” dair içselleştirilmiş anlayışları, kadınların kamusal ve özel alanları kullanımını kontrol altına alan dışsal kısıtlamalarla etkileşim içindedir.

Birçok gündelik çevre kadınlar açısından baskıcıdır. Yine de, Matrix’in (*Making Space...* 12) de belirttiği gibi, “bu baskının şekli zamana ve mekâna göre değişir ve kadın olan bireyin baskıya dair deneyimi sınıf, ırk, kişilik ve cinsel yönelim gibi faktörlere bağlı olarak farklılık gösterir”. Kadınların şiddet korkusuyla ilişkili olarak, Kristen Day (“Embassies and Sanctuaries...”) kadınların korku ve rahatlık deneyimlerini şekillendirmesinde ırkın (özellikle ırkçılığın) fiziksel çevrenin özellikleri ile etkileşime geçtiğini belirtmiştir. Day’in çalışmasına göre, renkli kadınlar ırksal kimliklerine olduğu kadar kadınlığa da bağlı olarak gelişen korkular tanımlarken, beyaz kadınlar korkuyu öncelikle toplumsal cinsiyet temelli olarak tanımlamışlardır. İki grup kadın için de, coğrafya, özellikle de yerleşim mekânlarındaki ayrımcılık, kamusal alanlardan ne derece korktuklarını belirleme noktasında araç olmak üzere toplumsal cinsiyet ve ırk ile fazlaca etkileşime geçmiştir. Bu yüzden, işe gidebilmek için ırksal sınırları aşmak zorunda kalmış renkli kadınlar, ırksal ve cinsel taciz hususlarında, iş ve ev deneyimlerini çoğunlukla yine beyaz mahallelerinde edinen beyaz kadınlara oranla daha fazla şikâyetçi olmuşlardır.

Kadınların çevresel deneyimlerinin ne anlama geldiğini ele alırken, Doreen B. Massey'in (*Space, Place and Gender*) çevresel aktörler olarak üzerlerindeki kısıtlamaların, kadınların toplumsal, ekonomik ve politik katılımlarına yönelik sınırlamalara dönüştüğüne dair söyledikleri gözden kaçırılmamalıdır. Bu sebeple, kadınların çevresel gerçekliklerine dair sahih anlayışlar, sosyal adaleti teşvik etme amacı güden sosyal hizmet pratiği ile derinden ilişkilidir.

Çevrelerinde Aktif Katılımcılar Olarak Kadınlar

Bununla beraber, her kadının kamusal ve kentsel çevrelerdeki deneyimi yıkıcı ya da güçsüzleştirici değildir. Elizabeth Wilson (*The Sphinx in the City...*) çoğulluğu ve anonimliği ile kent yaşamının kadınlara, “zevk, norm dışına çıkma ve karmaşa” gibi başka yerde kolayca bulamayacakları olanaklar sağladığını iddia etmiştir. Eril ve tehlikeli olarak tanımlanmış kentsel çevrelerde bile, kadınların her zaman kendilerine ait mekânlar yarattıklarını belirtmiştir. Örneğin, hayır kurumu derneklerinde ve hayır kuruluşlarında, ilk sosyal hizmet uzmanları, egemen toplumsal ideolojinin orta sınıf kadınların evin ve ailenin özel alanına çekilmesini öngördüğü bir zamanda, kadınlar için mühim bir kamusal rol çizmişlerdir (B. J. Gleeson, “A Public Space for Women...”; Judith Walkowitz, *City of Dreadful Delight...*). Annelik söyleminin stratejik kullanımı aracılığıyla, bu kadınlar ev hayatının sınırlarını, toplumsal reforma ve toplum temelli sosyal hizmete yönelik “kamusal anneliği” de içerecek biçimde genişletmişlerdir (Caroll Smith-Rosenberg, *Disorderly Conduct...*).

Günümüz kadınları da benzer bir şekilde cinsiyetçi beklentilere ve kısıtlamalara direnmeye ve bunlara yeniden şekil vermeye devam etmektedir. En tecrit edilmiş topluluklarda bile, kadınlar ailelerine bakmakta, hayatlarını sürdürmekte, ilişkiler oluşturmakta ve kit kaynakları yönetmektedirler (Anne Brodsky, “Resilient Single Mothers in Risk...”; Jacqueline Leavitt ve Susan Saegert, *From Abandonment to Hope...*; Carol Stack, *All Our Kin...*). Örneğin, Chicago'nun en kasvetli toplu konut projelerinden birinde kadınlar, bir gençlik programı ve kullanılmayan bir bodrum katındaki gittikçe büyüyen cemaat çamaşırhanesi de dahil olmak üzere, bir dizi toplumsal kaynak geliştirebilmek için beraber çalışarak çevrelerini dönüştürmüşlerdir. Bu süreç içerisinde, hem bireyler hem de topluluk olarak güçlenmişlerdir (R. M. Feldman ve S. Stall, “The politics of space appropriation...”). Kadınlar ve şiddet üzerine yapmış olduğu araştırmasında, Hille Koskela (“Bold Walk and Breakings...”) genelde kadınlar için tehlikeli olarak tanımlanan kamusal alanlarda kendilerini rahat ve kontrolü ellerinde tutan bireyler olarak tanımlayan kadınlarla görüşmüştür. Bu kadınlar, bu çevrelere rutin bir şekilde dahil olarak buralar üzerindeki gizem perdesini ortadan kaldırmak, ilişkileri yönetme ve tehlike işaretlerini yorumlamada yeteneklerini kullanmak ve de belirli bir mekânda bulunup burada evlerinde hissetme

hakları olduğuna inanmak gibi bir dizi başa çıkma stratejisi kullanmaktadırlar. Koskela'ya göre “kadınlar yalnızca uzam içerisinde kısıtlamalar ve yükümlülükler deneyimleyen nesnelere değillerdir; aynı zamanda uzamı aktif olarak üretir, tanımlar ve sahiplenirler” (305).

Kadınlar ve çevreler hakkında feminist literatürde yer alan bu ve benzeri çalışmalar, kadınların uzamsal aktörler olarak güçlerini ve kapasitelerini vurgulamıştır. Bu gücü yok sayıp sadece kısıtlamalara ve kadınların karşı karşıya kaldıkları tehlikelere odaklanmak, Wilson'ın (*The Sphinx in the City...*) söylediği gibi, kadınların eril korunmaya ihtiyacı olan potansiyel kurbanlar olduğuna dair ataerkil görüşlerin tekrarlanmasına yol açabilir. Bu yüzden, hem kadınların gündelik çevrelerde karşılaştıkları gerçek zorlukları hem de zorlayıcı çevresel durumlarda bile sahip oldukları olasılıkları göz önünde bulunduran diyalektik bir duruş daha yararlı olacaktır. Bu bakış açısına göre çevreler kadınların hayatları için, durağan ve büyük oranda değişim göstermeyen bağlamlar olarak değil, akıcı haznelere olarak anlaşılabilir. Kişisel Anlatılar Grubu'nun (*Interpreting Women's Lives...* 19) belirttiği gibi: “Bağlam bir senaryo değildir. Bireyin eşzamanlı olarak hem çevreyi şekillendirmesini hem de çevre tarafından şekillendirilmesini sağlayan dinamik bir süreçtir.” Çevreler ve onların sakini olan kadınlar bu sebeple değişime açıktırlar.

“ÇEVRE İÇİNDE KADIN” VE SOSYAL HİZMET PRATIĞI

Herhangi birinin hayatına dair bir anlatı oluşturulurken, mekânın ve politikanın özgülüğü hesaba katılmalıdır (Carolyn Steedman, *Landscape for a Good Woman...* 6).

Bu makalede sunulan materyal, kadınların zaman-uzam deneyimlerinin içeriğini ve ritmini anlamının önemini ve bu deneyimlerin otonomi ve katılım olasılıklarını şekillendirme yollarını vurgulamaktadır. İç içe geçmiş üç alan özellikle göze çarpmaktadır: (a) kadınların gündelik çevrelerinde yaşadıkları öznel deneyimleri; (b) kadınların çevresel deneyimleri, hayatlarının coğrafyası ve ırk-etnisite, sınıf ve cinsel yönelim gibi daha geniş toplumsal kategoriler arasındaki bağlantılar ve (c) kadınların çevresel güçleri, kaynakları ve eyleycilikleri. Pratiğin toplumsal ve uzamsal ekolojisinin bu boyutlarına girebilmek için sosyal hizmet uzmanlarının ustalıkla çalışmaları gerekir. Bu tarz bir soruşturma için gerekli olan araçlar, birtakım anlatı tekniklerinin karışımını, Freire'ci eleştirel düşünceyi (Paulo Freire, *Education for Critical Consciousness*) ve kadınların çevresel deneyimlerini incelemek için yapılandırılmış fırsatlar sunan değerlendirme stratejilerini içerir.

Anlatılar ve Eleştirel Düşünce

Kadınların çevresel deneyimlerine dair oluşturdukları anlatılar, kadın-çevre değerlendirmeleri için bir temel oluşturur. Gündelik yaşama dair anlatılar çoğunlukla

çevresel içerik açısından oldukça zengindir. Bu hikâyeler ayrıca, “deneyimlenen çevreyi” – danışan ve referans grubu için özel bir anlamı olan çevreyi- üretmek için kişisel ve kültürel inançların ve değerlerin dış dünya ile nasıl ilişkilendiğine dair can alıcı bilgiler de içerir. Sosyal hizmet uzmanları danışanlarının ev ve mahalle koşulları hakkında doğrudan bilgi sahibi olduklarında bile, bu bilgi kadınların kendi çevresel görüşlerinin yerine geçmemeli, onları tamamlamalıdır. Bu sebeple, kadınların hikâyelerini dinlemek, su yüzüne çıkarmak ve incelemek amaçlı sistematik çabalar danışanın anladığı ve açıkladığı şekliyle çevresel bağlamları anlamak için önemlidir.

Bu bilgiye ulaşmak, kişisel deneyimin ilişkili olduğu bağlamlara özel olarak dikkat eden anlatı metotlarının kullanımını gerektirir. James W. Leigh’in ana yaşam alanlarını incelemek için kullandığı (*Communicating for Cultural Competence*) “Mahallenizde yaşayan insanların yaşam koşulları hakkında beni bilgilendirebilir misiniz?” ya da “Mahallenizdeki insanların birbirlerine yardım etme şekilleriyle ilgileniyorum” gibi ucu açık sorular içeren ve çevresel ve uzamsal deneyimleri de kapsayan, etnografik görüşme tekniği hakkındaki çalışması kullanışlı bir örnektir. Bu tarz sorular değerlendirmenin odak noktasının bireyin ötesine geçmesini sağlar ve danışanı, kendi toplumsal ve çevresel deneyimleri hakkında bilgili ve bunları başkalarına aktarma yetisine sahip bir kültürel rehber olarak onaylar.

Sosyal hizmet uzmanları, çevresel deneyimlerini anlatmaları ve bu deneyimlerle daha genel toplumsal koşullar arasında bağlantı kurmaları için kadınlara fırsat tanıyarak, bu betimleyici açıklamaları eleştirel analizler içerecek şekilde genişletebilirler. Bu yaklaşım, bireysel deneyimleri dışa vurma ve bağlamaştırma yeteneğinin dış çevrede farklı davranma yeteneği için temel olduğu görüşünü öne süren güçlendirme literatüründe halihazırda bulunmaktadır (L. M. Gutierrez, “Understanding the empowerment process...”). Bu tarz görüşleri geliştirmek için kullanılan stratejiler, “problem kurma” ve eleştirel düşünce üzerine kurulu diyalog kullanımının, toplumsal ve politik düzenlemelerle yaşanmış gündelik deneyimler arasındaki ilişkileri incelemek için temel oluşturduğunu vurgulayan Freire’nin (*Education for Critical Consciousness*) çalışması üzerine temellendirilmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi, kadınların gündelik çevrelerde karşılaştıkları kısıtlamaların yanı sıra bu kısıtlamaları tartışmak ve bunlara karşı direnmek için geliştirdikleri çoğul ve yaratıcı yollar da dahil olmak üzere, güç ve eyleycilik sorularına dikkat etmek, bu sürecin merkezinde yer alır. Örneğin, Freire modelini kullandığı klinik pratiğinde, Korin “danışanlarının hayatlarının karmaşıklığını ortaya çıkartmak” ve birinci elden bireysel deneyim ile bu deneyimin ilişik olduğu bağlamlar arasındaki bağlantıları kurabilmek için sistematik ve özgül sorular kullanmıştır (“Social Inequalities and Feminist Relationships...” 90).

“Çevre İçinde Kadın” Değerlendirmeleri İçin Kullanışlı Stratejiler

Yazı ya da çizim gibi dışavurumcu üsluplar içeren ve çevrenin belirli özelliklerini dikkate alan değerlendirme araçları az önce tanımlanmış olan çoğunlukla sözlü tekniklere boyutsallık ve özgüllük ekler. Leigh (*Communicating for Cultural Competence*) danışanlarından, ya mahalle ya da topluluklarında bulunan tipik bir evin resmini çizmelerini istemiştir. Çevre haritalaması (A. Hartman, “Diagrammatic assessment of family relationships”) ve sosyal ağ haritalaması da (E. M. Tracy ve J. K. Whittaker, “The Social Network Map...”) bağlamsal bilgi açısından değerli kaynaklardır. Ancak bu metotlar, ne kadınların hayatlarındaki ev, iş ve cemaat kurumları gibi farklı uzamsal alanlar arasındaki karmaşık ilişkileri tamamen yakalayabilir ne de kadınların deneyiminin toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıf gibi farklı eksenlerinin, kimlik ve fırsat oluşumu için ne şekilde bir araya geldiğine odaklanır.

Bu ilişkilerin temeline inmek, yeni sorular ve araçlar, başka disiplinlerde bulunabilecek kullanışlı modeller gerektirir. Örneğin, coğrafyada, araştırmacılar kelime anlamıyla insanların gündelik çevreleriyle ilişkili olarak gündelik aktivitelerinin haritasını çıkarırlar. Mesela, Şekil 1’deki harita, biri beyaz, biri Afro-Amerikan olmak üzere iki düşük gelirli kadının yaşadığı coğrafyayı karşılaştırmaktadır (Melissa Gilbert, “Race, Space, and Power...”). Harita, kadınların ağları (bireysel bağlantıları ve bilgi kaynakları), gündelik aktivitelerin ve ağ üyelerinin “konumu” ve hayatlarına devam ederken kadınların oluşturduğu “düzenler” hakkında etkili bir biçimde bilgi vermektedir. Bu grafik formatta, kadınların uzamsal deneyimlerinin çoklu boyutları kolayca gözden geçirilebilir ve karşılaştırılabilir.

Bu tarz kolay anlaşılır araçlar pratik kullanım için rahatça uyarlanabilirler. Harita, takvim ve büyük bir kâğıt parçası gibi temel malzemelerle, Laneta (daha önce bahsi geçen genç kadın) ve sosyal hizmet uzmanı, onun uzam ve zaman içerisinde birbirleriyle ilişkili olan –ev, iş, gönüllülük, çocuk bakımı, aile ve arkadaşlar gibi- muhtelif bağılıklarının resmini çizebilirler. Bu çevresel analizi basit ama özgül sorular yönlendirir:

1. Laneta bu cemaatte ne kadar süredir yaşamaktadır? Bu cemaatteki deneyimleri nelerdir?
2. Hayatının birincil çevrelerini hangi mekânlar oluşturmaktadır: evi, çocuk bakım alanı, işyeri, kilise, geniş aile üyelerinin ve arkadaşlarının evleri, ya da başka önemli mekânlar ve aktiviteler?
3. Zamanını nerede ve ne şekilde geçirmektedir? Hafta içi herhangi bir günde? Hafta sonunda?
4. Hangi ulaşım yöntemini kullanmaktadır? Bu ne kadar güvenilir ve uygundur? Herhangi bir yere gitmek için ne kadar zaman harcamaktadır?

5. Ailesi ve kendisi, doğal ya da resmi, ne tür yardımlara itimat edebilmektedirler? Bu yardımlar nerede konumlanmaktadır?
6. Deneyiminin diğer alanları (yaş, ırk-etnisite, ehliyet-malullük ve cinsel eğilim gibi) günlük çevresel rutinlerini, kaynaklara ve fırsatlara erişimini ve çevresel stres ve süreklilik seviyelerini nasıl etkilemektedir?
7. Gündelik çevrelerinde hangi zorlukları ve hazları deneyimlemektedir? Evinde, mahallesinde ve diğer gündelik çevrelerde kendini ne kadar güvende hissetmektedir?
8. Çevrelerini süzgeçten geçirmek, yorumlamak ve yönetmek için hangi stratejileri kullanmaktadır?

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet bakış açısı, kadınların güçlenmesinde önemli bir faktör ve merkezi bir deneyim alanı olan çevrenin, kadınların hayatındaki önemini vurgular. Burada öne sürülen eleştirel ekolojik bakış açısının kavramsal temellerini ve bu perspektifin sosyal hizmet uzmanlarının gündelik karşılaşmalarında hayata geçirilmesini sağlayacak metotları ayrıntılandırmak için hâlâ yapılması gereken çok iş vardır. Sosyal hizmet alanında gerekli müdahaleleri tasarlama ve test etme gibi uygulamalı çalışmaları geliştirmek amacıyla, kadınların çevresel deneyimleri hakkında yazılmış, daha incelikli analizler içeren, (büyük ölçüde uygulamaya konulmamış) disiplinler arası literatürden en iyi şekilde faydalanmanın yollarını belirlemek için de araştırmalar yapılması gerekmektedir.

Ayrıca, mevcut uygulamaların gerçeklikleri, özellikle de gözetimli bakımın ve buna bağlı olarak kısa süreli, eylemlilik temelli ve psikoloji odaklı hizmetlerin kısıtlamaları, uygulamada kadın-merkezli ve eleştirel düşünce üzerine kurulu bir çevre yaklaşımını benimsemek isteyen sosyal hizmet uzmanları için sorun teşkil etmektedir. “Çevre içinde kadın” konusunda ekolojik olarak geçerli bilgilerin halihazırda cemaat içerisinde -ve ev temelli hizmetler aracılığıyla- yaygın olarak tanıtımı yapılmasına rağmen (Lisbeth Schorr, *Common Purpose...*) hâlâ yeteri kadar maddi ve manevi destek göremeyen modeller edinilmektedir.

Bu yüzden, burada bahsi geçen zorluk, geliştirilmiş uygulama metotlarına dair sadece kısmi bir sorudur. Ayrıca sosyal hizmet uzmanları, gündelik yaşamın çevresel bağlarını yardım sürecinin arka planına iten metotlara ve teorilere -büyük ölçüde kadınlardan oluşan ve onların mesuliyeti altındaki bu meslekte toplumsal cinsiyet bakış açısıyla hazırlanmış analizlerin azlığını göz önünde bulundurarak- yaptıkları yatırımlar üzerine de kafa yormalıdırlar. Sosyal hizmet uzmanları da, diğer disiplinlerde yapılan araştırmalardan, üretilen teorilerden ve aynı zamanda danışanlarının ve topluluklarının ayrıntılı çevresel

bilgilerinden haberdar olan, daha zengin ve bağlamsallaştırılmış bilişsel haritalar geliştirmelidirler.

KAYNAKLAR

A. Hartman. "Diagrammatic Assessment of Family Relationships". *Social Casework* 59, 1978: 465–476.

Anne E. Brodsky. "Resilient Single Mothers in Risky Neighborhoods: Negative Psychological Sense of Community". *Journal of Community Psychology* 24, 1996: 347–363.

Amy L. Chasteen. "'The World Around Me': The Environment and Single Women". *Sex Roles* 31 (5–6), 1994: 309–328.

B. J. Gleeson. "A Public Space for Women: The Case of Charity in Colonial Melbourne". *Area* 27, 1995: 192–207.

bell hooks. *Yearning: Race, Gender, and Cultural Politics*. Boston: South End Press, 1990.

Brenda DuBois ve Karla K. Miley. *Social Work: An Empowering Profession*. 3. Baskı. Boston: Allyn & Bacon, 1999.

Carel B. Germain. "Introduction: Ecology and Social Work". *Social Work Practice: People and Environments*. Der. Carel B. Germain. New York: Free Press, 1979. 103–124.

Carol B. Gardner. "Safe Conduct: Women, Crime and Self in Public Places". *Social Problems* 37, 1990: 311–328.

Caroll Smith-Rosenberg. *Disorderly Conduct: Visions of Gender in Victorian America*. New York: Oxford University Press, 1985.

Carol Stack. *All Our Kin: Strategies for Survival in a Black Community*. New York: Harper & Row, 1974.

Carolyn K. Steedman. *Landscape for a Good Woman: A Story of Two Lives*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1986.

Cindi Katz ve Janice Monk. *Full Circles: Geographies of Women Over the Life Course*. New York: Routledge, 1993.

Claudia J. Coulton ve Jill E. Korbin. "Understanding the Neighborhood Context of Children and Families: Combining Epidemiological and Ethnographic Approaches". *Neighborhood Poverty: Context And Consequences For Children*. Der. J. Brooks-Gunn, G. J. Duncan ve J. L. Aber. New York: Russell Sage, 1997. 65-79.

Daphne Spain. *Gendered Spaces*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1992.

Dean Hepworth ve diğer. *Direct Social Work Practice: Theory and Skills*. 5. baskı. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole, 1997.

Dolores Hayden. *The Power of Place: Urban Landscapes as Public History*. Cambridge, MA: MIT Press, 1995.

Doreen B. Massey. *Space, Place, and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1994.

Dorothy Smith. *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*. Boston: Northeastern University Press, 1987.

E. M Tracy ve J. K. Whittaker. "The Social Network Map: Assessing Social Support in Clinical Social Work Practice". *Families in Society* 71, 1990: 461-470.

Edward W. Soja. *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. New York: Verso, 1989.

———. "The Spatiality of Social Life: Towards a Transformative Theory". *Social Relations and Spatial Structures*. Der. D. Gregory ve J. Urry. Londra: Macmillan, 1985. 90-127.

Eliana C. Korin. "Social Inequalities and Feminist Relationships: Applying Freire's Ideas to Clinical Practice". *Journal of Feminist Family Therapy* 5 (3-4), 1994: 75-98.

Elizabeth Wilson. *The Sphinx in the City: Urban Life, the Control of Disorder, and Women*. Berkeley: University of California Press, 1991.

Gill Valentine. "Out and About: Geographies of Lesbian Landscapes". *International Journal of Urban and Regional Research* 19 (1), 1995: 96-111.

—. “The Geography of Women’s Fear”. *Area* 21, 1989: 385–390.

Gillian Rose. *Feminism and Geography: The Limits of Geographical Knowledge*. Cambridge, England: Polity Press, 1993.

Hille Koskela. “Bold Walk And Breakings: Women’s Spatial Confidence Versus Fear of Violence”. *Gender, Place, and Culture* 4, 1997: 301–319.

Himani Bannerjee. *Thinking Through: Essays on Feminism, Marxism, and Anti-racism*. Toronto: Women’s Press, 1995.

Iris M. Young. “House and Home: Feminist Variations on a Theme”. *Intersecting voices: Dilemmas of Gender, Political Philosophy, and Policy*. Der. Iris M. Young. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997. 134-164.

—. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990.

Isabel Dyck. “Mother or Worker: Women’s Support Networks, Local Knowledges, and Informal Child Care Strategies”. *Who Will Mind the Baby? Geographies of Child Care and Working Mothers*. Der. K. England. New York: Routledge, 1996. 123–140.

James W. Leigh. *Communicating for Cultural Competence*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon, 1998.

Jane Darke. “The Man-Shaped City”. *Changing Places: Women’s Lives in the City*. Der. C. Booth, J. Darke ve S. Yeandle. Londra: Paul Chapman, 1996.

Jacqueline Leavitt ve Susan Saegert. *From Abandonment to Hope: Community-Households in Harlem*. New York: Columbia University Press, 1990.

Joni Seager. “Blueprints for Inequality”. *Women’s Review of Books* 10 (4), 1993: 1, 3–4.

Judith R. Walkowitz. *City of Dreadful Delight: Narratives of Sexual Danger in Late-Victorian London*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.

Kadın ve Coğrafya Çalışma Grubu (Women and Geography Study Group). *Feminist Geographies: Explorations in Diversity and Difference*. Essex, England: Longman, 1997.

Kişisel Anlatılar Grubu (Personal Narratives Group). *Interpreting Women’s Lives: Feminist Theory and Personal Narratives*. Bloomington: University of Indiana Press, 1989.

Kristen Day. "Embassies and Sanctuaries: Women's Experiences of Race and Fear in Public Space". *Environment and Planning D: Society and Space* 17, 1999: 307–328.

L. M. Gutierrez. "Understanding the Empowerment Process: Does Consciousness Make a Difference?". *Multicultural Issues in Social Work*. Der. P. L. Ewalt ve diğer. Washington, DC: Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (National Social Workers Association), 1996. 43-59.

L. R. Lippard. *The Lure of the Local: Senses of Place in A Multicentered Society*. New York: New Press, 1998.

Leslie K. Weisman. *Discrimination by Design: A Feminist Critique of the Man-made Environment*. Urbana: University of Illinois Press, 1992.

Linda J. Nicholson. *Gender and History: The Limits of Social Theory in the Age of the Family*. New York: Columbia University Press, 1986.

Linda McDowell. *Gender, Identity, and Place: Understanding Feminist Geographies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.

Lisbeth B. Schorr. *Common Purpose: Strengthening Families and Neighborhoods to Rebuild America*. New York: Anchor Books, 1997.

Magdalene Ang-Lygate. "Everywhere to Go but Home: On (re)(dis)(un)location". *Journal of Gender Studies* 5 (1996): 375–388.

Mary Bricker-Jenkins. "Introduction". *Feminist Social Work Practice in Clinical Settings*. Der. M. Bricker-Jenkins, N.R. Hooyman ve N. Gottlieb. Newbury Park, CA: Sage, 1991. 1-13.

Matrix. *Making space: Women and the Man-made Environment*. London: Pluto Press, 1984.

Melisa R. Gilbert. "Identity, Space, and Politics: A Critique of the Poverty Debates". *Thresholds in Feminist Geography: Difference, Methodology, Representation*. Der. J. P. Jones ve diğer. Lanham, MD: Rowman ve Littlefield, 1997. 29-45.

—. "Race, Space, and Power: The Survival Strategies of Working Poor Women". *Annals of the Association of American Geographers* 88, 1998: 595–621.

Paolo Freire. *Education for Critical Consciousness*. New York: Seabury, 1973.

R. M. Feldman ve S. Stall. "The Politics of Space Appropriation: A Case Study of Women's Struggles for Homeplace in Chicago Public Housing." *Women and the Environment*. Der. I. Altman ve A. Churchman. New York: Plenum Press, 1994. 167-198.

Sosyal Hizmet Eğitimi Kurulu (Social Work Education Council). *Müfredat Faaliyet Raporu*. Washington, DC: Yazar, 1994.

Susan Hanson ve Geraldine Pratt. *Gender, Work, and Space*. New York: Routledge, 1995.

Susan P. Kemp. *Social Work and Systems of Knowledge: The Concept of Environment in Social Casework Theory, 1900-1983*. Yayımlanmamış doktora tezi. Columbia Üniversitesi, Sosyal Hizmet Departmanı, 1994.

Susan P. Kemp, J. K. Whittaker ve E. M. Tracy. *Person-Environment Practice: The Social Ecology of Interpersonal Helping*. New York: Aldine de Gruyter, 1997.

Susan Ruddick. "Constructing Difference in Public Spaces: Race, Class and Gender as Interlocking Systems". *Urban Geography* 17, 1996: 132-151.

Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (National Social Workers Association). *NASW Ahlak Yasası*. Gözden geçirilmiş baskı. Washington, DC: Yazar, 1997.

Susan P. Kemp, Washington Üniversitesi Sosyal Hizmetler Bölümü'nde doçent doktor olarak çalışmaktadır.

University of Washington, 4101 15th Avenue, NE, Seattle, WA 98195;

e-mail: spk@u.washington.edu.

¹ "Environment through a gendered lens: From person-in environment to woman-in-environment". *Affilia*, 2001, 16(1): 7-30. Bu makale ilk kez *Affilia* dergisinde yayımlanmıştır. Makalenin çevirisini yayımlamamıza izin verdikleri için makalenin yazarı Susan P. Kemp'e, makalenin yayımlandığı *Affilia* dergisine ve derginin yayıncısı Sage Publications'a teşekkür ederiz.

² bkz. örn. Brenda DuBois ve Karla Miley, *Social Work: An Empowering Profession*; Dean Hepworth ve diğer.. *Direct Social Work Practice*; ya da Sosyal Hizmet Uzmanları Ulusal Birliği'nin (NASW) yeniden düzenlenmiş olan Ahlak Yasası'nın giriş metni [Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, *NASW Ahlak Yasası*]

³ bkz. örn. Dean Hepworth ve diğer

⁴ bkz. örn. Matrix, *Making Space: Women and...*; Daphne Spain, *Gendered Spaces*; Leslie Weisman, *Discrimination by Design...*